

КОНОВАЛЬЧУК Інна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10001, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9391-3786>

Scopus-AuthorID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57927977100>

ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/M-7850-2016>

M-7850-2016

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.22/54.12>

Бібліографічний опис статті: Коновальчук, І. (2026). Педагогічне спілкування вчителів початкових класів як чинник формування сприятливого освітнього середовища. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, № 22(54), 95–102, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.22/54.12>

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. У статті проаналізовано значимість, особливості та способи впливу педагогічного спілкування вчителів початкових класів на формування сприятливого освітнього середовища. Уточнено потенціал педагогічного спілкування вчителя початкових класів для взаємодії з учнями та успішності освітнього процесу. Наголошено, що професійна специфіка спілкування вчителя передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію, особистісну орієнтацію та рівність позицій, постійний аналіз і коригування міжособистісних стосунків й емоційного стану учнів, співпереживання, довіру й прийняття інших поглядів. Обґрунтовано, що ефективність педагогічного спілкування вчителя початкових класів залежить від його рівня комунікативної та соціально-психологічної компетентності. Ключовим визнано вплив педагогічного спілкування на формування сприятливого освітнього середовища. Освітнє середовище визначено як цілісність факторів, умов, ресурсів і способів їх реалізації для навчання, виховання, соціалізації та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей. Сприятливе освітнє середовище у початковій школі розглядається як цілісна система умов і взаємодій, у якій педагогічне спілкування забезпечує психологічний комфорт, безпеку, підтримку та формує партнерські стосунки між учителем та учнями. Виокремлено його психологічну, соціальну, пізнавальну, матеріально-організаційну та емоційно-мотиваційну складові. Обґрунтовано значення педагогічного спілкування вчителя початкових класів для створення сприятливого освітнього середовища як засобу керування емоційним станом, формування мотивації, відчуття значущості, безпеки, можливостей самореалізації кожної дитини. До основних чинників ефективності формування сприятливого освітнього середовища віднесено стиль педагогічного спілкування, дотримання принципів педагогіки партнерства, використання вчителем різних технік і прийомів спілкування.

Ключові слова: педагогічне спілкування, стилі спілкування, освітнє середовище, освітнє середовище початкової школи, сприятливе освітнє середовище у початковій школі, учитель початкових класів.

KONOVALCHUK Inna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Primary Education and Culture of the Professional Language, Zhytomyr Ivan Franko State University, 40 Velyka Berdychivska Street, Zhytomyr, 10001, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9391-3786>

Scopus-AuthorID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57927977100>

ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/M-7850-2016>
M-7850-2016

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.22/54.12>

Bibliographic description of the article: Konovalchuk, I. (2026). Pedagogichne spilkuvannya vchyteliv pochatkovykh klasiv yak chynnyk formuvannya spryiatlyvoho osvithnoho seredovyscha [Pedagogical communication of primary school teachers as a factor in shaping a favorable educational environment]. *Human Studies. Series of "Pedagogy"*, № 22(54), 95–102, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.22/54.12>

PEDAGOGICAL COMMUNICATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS AS A FACTOR IN THE FORMATION OF A FAVORABLE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Summary. *The article analyzes the significance, features, and methods of influence of pedagogical communication by primary school teachers on the formation of a favorable educational environment. The potential of pedagogical communication for teacher–student interaction and the success of the educational process is clarified. It is emphasized that the professional specificity of teacher communication involves subject–subject interaction, personal orientation and equality of positions, continuous analysis and adjustment of interpersonal relationships and students’ emotional states, empathy, trust, and acceptance of different viewpoints. It is substantiated that the effectiveness of pedagogical communication by primary school teachers depends on their level of communicative and socio-psychological competence. The key factor is recognized as the influence of pedagogical communication on the formation of a favorable educational environment. The educational environment is defined as the integrity of factors, conditions, resources, and methods of their implementation for learning, upbringing, socialization, and development of students, taking into account their needs and abilities. A favorable educational environment in primary school is considered a holistic system of conditions and interactions in which pedagogical communication ensures psychological comfort, safety, support, and fosters partnership relations between teacher and students. Its psychological, social, cognitive, material-organizational, and emotional-motivational components are distinguished. The importance of pedagogical communication by primary school teachers for creating a favorable educational environment is substantiated as a means of managing emotional states, forming motivation, a sense of significance, safety, and opportunities for each child’s self-realization. The main factors of effectiveness in forming a favorable educational environment include the style of pedagogical communication, adherence to the principles of pedagogy of partnership, and the use of various communication techniques and methods by the teacher.*

Key words: *pedagogical communication, communication styles, educational environment, primary school educational environment, favorable educational environment in primary school, primary school teacher.*

Постановка проблеми. У сучасній освіті зростають вимоги до професійних компетентностей учителів, оскільки оновлення освітніх стандартів, запити суспільства, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій безпосередньо впливають на характер педагогічного спілкування та взаємодію з учнями, формуючи нові підходи до організації освітнього середовища.

Ефективність навчання в початковій школі значною мірою залежить від характеру та якості педагогічного спілкування. Воно

має бути особистісно орієнтованим, діалогічним і здійснюватися на суб’єкт-суб’єктному рівні. Педагогічне спілкування виступає провідною складовою професійно-педагогічної комунікації, а його результативність визначається спрямованістю вчителя на дитину, рівнем комунікативних умінь та здатністю долати бар’єри у взаємодії. У нормативно-правовій базі, зокрема Законі України «Про освіту» та Державному стандарті початкової освіти, окреслюються основні орієнтири для організації педагогічної комунікації. У цих

документах сформульовано принципи гуманізації, демократизації та особистісної спрямованості освітнього процесу, що підсилює значення якісної взаємодії між учителем і учнями. У Концепції «Нова українська школа» визначено, що сучасна початкова освіта повинна функціонувати на засадах педагогіки партнерства. Такий підхід передбачає рівноправність, взаємну повагу та співпрацю всіх учасників освітнього процесу (Концепція Нової української школи, 2016). Взаємоповага й партнерські взаємини між учнями, батьками та учителем формують атмосферу психологічного комфорту, що забезпечує підтримку, залученість та створює сприятливе освітнє середовище, яке мотивує дітей до навчання й сприяє їх особистісному розвитку.

Сучасне освітнє середовище початкової школи – це цілісна система умов, ресурсів і взаємодій, що забезпечують гармонійний розвиток дитини молодшого шкільного віку, формування її ключових життєвих компетентностей, емоційного благополуччя та здатності до самореалізації в умовах партнерської взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Педагогічне спілкування та освітнє середовище перебувають у тісному взаємозв'язку, адже саме через взаємодію між учителем і учнями створюється атмосфера довіри, співпраці та емоційного комфорту – ключові ознаки сприятливого освітнього середовища. Їхня взаємозалежність проявляється в тому, що спілкування є механізмом організації середовища, а середовище, своєю чергою, визначає якість і результативність спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зростаючий інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників до проблеми педагогічного спілкування вчителя початкових класів пояснюється потребою у формуванні його комунікативної компетентності як елементу професійної майстерності. Останні дослідження охоплюють різні напрями цієї проблеми – від теоретичних і методологічних засад професійно-комунікативної підготовки вчителів до аналізу стилів педагогічного спілкування, ролі невербальних засобів у взаємодії з учасниками освітнього процесу, а також вивчення психологічно комфортного, безпечного, розвивального та виховуючого середовища як ключових чинників формування сприятливого морально-психологічного клімату та суб'єкт-суб'єктних відносин.

Теоретичні й методологічні основи професійної підготовки вчителів до педагогічного

спілкування розроблені В. Бабаєвим, І. Бехом, Н. Волковою, Ю. Вторніковою, В. Галузяком, І. Зязюном, Л. Крамущенко, І. Кривоносом, В. Кременем, Н. Мачинською, Н. Ничкало, С. Пазинічем, Л. Савенковою, О. Савченко, В. Семіченко та ін. У науковій літературі педагогічне спілкування розглядається: не тільки як складова педагогічної майстерності, а й як фундамент гуманістичної взаємодії вчителя та учнів, через яку реалізуються суб'єкт-суб'єктні відносини та забезпечується розвиток активної позиції учнів в освітньому процесі (І. Бех); як провідна складова професійно-педагогічної діяльності вчителя на засадах дитиноцентризму й гуманізації взаємин (Н. Волкова, О. Савченко); як форма взаємодії, що реалізується у спільній діяльності педагога й учнів і спрямована на розвиток особистості через діалог (Г. Балл); як професійно зумовлена система взаємодії, що охоплює обмін інформацією, організацію співпраці та вплив на становлення особистості учня (І. Зязюн). Педагогічне спілкування досліджується як багатокомпонентна система, що включає комунікативну, інтерактивну, перцептивну складові, інтеграція яких забезпечує ефективну взаємодію та формування сприятливого освітнього середовища.

Питання сутності, принципів, структури та практичні аспекти організації освітнього середовища досліджували О. Боровець, К. Варивода, Н. Гонтаровська, Ю. Даниляк, М. Кудла, Л. Макар, С. Смолюк, А. Цимбалару, О. Ярошинська та ін. Цінним у практичному аспекті є досвід створення соціокультурного освітнього середовища в закладах освіти О. Захаренка, А. Макаренка, М. Монтессорі, В. Сухомлинського, С. Френе, Р. Штайнера та ін. У дослідженнях освітнє середовище загальноосвітнього закладу освіти розглядається в таких аспектах: як сукупність факторів, умов, об'єктів і суб'єктів, які сприяють міжособистісній взаємодії, навчання і саморозвитку дітей (О. Боровець, М. Кудла); як умови психологічної безпеки, емоційного благополуччя та сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі (К. Варивода); як систему умов і взаємодій формування критичного мислення молодших школярів (Ю. Даниляк).

Аналіз сучасних досліджень свідчить, що педагогічне спілкування є ключовим чинником формування сприятливого освітнього середовища. Однак питання особливостей впливу педагогічного спілкування на формування

освітнього середовища, яке сприяє суб'єкт-суб'єктній взаємодії, створює атмосферу довіри та психологічної безпеки, стимулює активність і самостійність учнів та забезпечує результативність навчального процесу потребує більш поглибленого вивчення.

Мета статті – аналіз особливостей впливу педагогічного спілкування вчителів початкових класів на формування сприятливого освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Значимість педагогічного спілкування вчителя початкових класів обумовлена його провідною роллю у взаємодії з учнями, від якої значною мірою залежить характер їхніх стосунків із дорослими та однолітками, а також успішність освітнього процесу. Воно має виражений виховний характер, оскільки в молодшому шкільному віці інтенсивно формуються особистісні якості, соціальні навички та ставлення до навчання. У працях І. Зязюна педагогічне спілкування трактується як особливий «живий простір» взаємодії, у якому відбувається взаємне інтелектуальне та духовне збагачення вчителя та учня. Підтвердженням цього є класичне визначення науковця, згідно з яким він розглядав педагогічне спілкування як «професійну взаємодію педагога з учнями на уроці та поза ним, спрямовану на створення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію навчальної діяльності й гармонізацію стосунків між учителем і учнями» (Зязюн, Крамущенко & Кривонос, 2008, с. 91). Професійна специфіка діяльності вчителя передбачає постійний аналіз міжособистісних стосунків й емоційного стану учнів, що дає змогу своєчасно коригувати взаємодію, запобігати труднощам у спілкуванні та створювати умови сприятливого освітнього середовища, яке забезпечує ефективність навчання і розвитку особистості.

Ефективність педагогічного спілкування вчителя початкових класів з учнями значною мірою залежить від того, чи розглядає педагог дитину як активного суб'єкта або як пасивний об'єкт освітнього процесу. Це узгоджується з позицією О. Савченко, яка розглядає освітній процес на засадах дитиноцентризму та партнерської взаємодії вчителя й учня (Савченко, 2012). Суб'єкт-суб'єктна взаємодія, коли вчитель і учень виступають рівноправними учасниками спілкування, сприяє формуванню сприятливого освітнього середовища, розвитку в дітей самостійності, впевненості у власних силах, творчого мислення

та позитивного ставлення до навчання. У такому середовищі педагогічне спілкування забезпечує атмосферу довіри, взаємоповаги та психологічної безпеки, активізує включення дітей у навчальну та ігрову діяльність, стимулює розвиток співпраці та соціальної активності, а педагог має змогу органічно поєднувати навчання з вихованням. Навпаки, домінування вчителя та пасивна роль учня обмежують ініціативність і мотивацію, породжують психологічні бар'єри та негативно впливають на якість освітнього середовища і розвиток особистості учня. Таке твердження знаходить своє обґрунтування у роботах Н. Волкової, яка наголошує на важливості переходу до діалогічної моделі комунікації. На думку науковиці, педагогічне спілкування на суб'єкт-суб'єктному рівні має низку ознак, що безпосередньо формують сприятливе освітнє середовище: особистісна орієнтація та рівність позицій учителя й учня, готовність до співпереживання й прийняття поглядів співрозмовника, взаємна довіра та використання нестандартних прийомів, які виходять за межі суто рольової позиції педагога. Таким чином, професійна взаємодія перетворюється на інструмент глибокої особистісної підтримки дитини (Волкова, 2006, с. 28).

У Методичних рекомендаціях МОН України щодо організації освітнього простору Нової української школи зазначається, що особливістю сучасного закладу освіти є організація такого освітнього середовища, що сприятиме вільному розвитку творчої особистості дитини (Про затвердження Методичних рекомендацій..., 2018).

Освітнє середовище – це цілісність факторів, умов, матеріальних, соціально-психологічних, педагогічно-організаційних, інформаційно-комунікаційних, ресурсів і способів їх реалізації для навчання, виховання, соціалізації та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей. Воно охоплює не лише фізичний простір і матеріальне забезпечення, а й психологічний клімат, соціальні взаємодії та безпеку, формуючи цілісну систему умов, методів і технологій, необхідних для ефективного навчання та розвитку. На думку М. Кудли, освітнє середовище початкової школи, його об'єкти та суб'єктів впливають на розвиток особистості учня, сприяють міжсуб'єктним взаємодіям і особистісно орієнтованим педагогічним комунікаціям, а також забезпечують умови для комфортної навчальної діяльності та саморозвитку дітей (Кудла, 2020).

В освітньому середовищі педагогічне спілкування вчителя початкових класів набуває особливого значення, адже воно не обмежується передачею інформації, а стає засобом керування емоційним станом учнів, формування мотивації та відчуття значущості кожної дитини, створюючи комфортне, безпечне та сприятливе середовище, де учень може реалізовувати свій потенціал. У цьому контексті К. Варивода наголошує, що психологічно безпечне освітнє середовище створює педагог, якому властивий високий рівень комунікативної та соціально-психологічної компетентності, що передбачає знання процесів спілкування, уміння налагоджувати взаємовідносини з учнями, впливати на їхню культуру взаємодії та забезпечувати позитивний психологічний клімат у колективі (Варивода, 2017).

Комунікація в Новій українській школі ґрунтується на засадах педагогіки партнерства, що передбачає відмову від авторитарної моделі та взаємодію, де вчитель, учень і батьки є рівноправними учасниками освітнього процесу. Такий підхід забезпечує можливість висловлювати власну позицію, відчувати підтримку й нести відповідальність за спільний результат. Дотримання ключових принципів партнерства, таких як довіри, суб'єктності та автономії, формує сучасне, безпечне та сприятливе освітнє середовище, яке стимулює розвиток особистості учнів. У своїх дослідженнях О. Боровець визначає безпечне освітнє середовище як необхідну умову сучасного закладу освіти, що включає фізичну та психологічну безпеку, комфортну міжособистісну взаємодію та емоційне благополуччя учнів, педагогів і батьків, а також дотримання норм і правил безпеки (Боровець, 2019). Такий підхід до безпечного освітнього середовища передбачає належний рівень педагогічного спілкування, оскільки якісне спілкування забезпечує комфортні міжособистісні взаємини та психологічну безпеку.

Сприятливе освітнє середовище в початковій школі – це цілісна система умов і взаємодій, у якій педагогічне спілкування забезпечує психологічний комфорт, безпеку, підтримку та формує партнерські стосунки між учнями та вчителем. Воно включає такі складові: психологічну (довіра, підтримка, відчуття захищеності), соціальну (співпраця, взаємоповага, партнерські відносини), пізнавальну (розвиток ключових компетентностей, критичного мислення, творчості та активної участі), матеріально-організаційну (комфортний простір,

доступність ресурсів, організація навчання) та емоційно-мотиваційну (підтримка, заохочення ініціативи, стимулювання самостійності). Кожна складова реалізується через педагогічне спілкування, що виступає механізмом взаємодії, соціалізації та розвитку учнів у навчальному процесі.

Основні положення середовищного підходу І. Коновальчук конкретизує в контексті організації інклюзивної освіти в початковій школі. Потенціал середовища проявляється в тому, що воно створює умови, стимули, перспективи для розвитку особистості. Якість функціонування середовища визначає рівень і стиль спілкування, взаємодії його суб'єктів. Певний тип середовища регулює й формує відповідну поведінку й життєвий досвід дитини. Середовище зумовлює зміни в його суб'єктів і саме змінюється в результаті цих змін. Інклюзивне середовище закладу освіти опосередковує формування гуманістичних цінностей, стиль відносин, спрямованість діяльності його суб'єктів (Коновальчук, 2023, с. 289–290).

Одним із ключових чинників, що визначає ефективність сприятливого освітнього середовища, є стиль педагогічного спілкування. Він визначає характер взаємодії між учителем і учнями та розглядається як усталена система способів і прийомів професійної діяльності педагога, що реалізуються у процесі педагогічної взаємодії. Стиль педагогічного спілкування – це індивідуально-типологічні особливості взаємодії педагога з учнями, що виявляються у способах організації спілкування та педагогічного впливу (Зязюн, Крамущенко & Кривонос, 2008, с. 100). Обраний вчителем стиль педагогічного спілкування визначає атмосферу в класі та ефективність навчання, сприяючи відкритості учнів до висловлення думок, співпраці та розвитку критичного мислення.

Стиль педагогічного спілкування визначається ставленням учителя до учнів та його вмінням організувати й регулювати взаємодію в учнівському колективі. Ставлення педагога може бути активно-позитивним, що характеризується доброзичливістю, емпатією та поєднанням вимогливості із зацікавленістю й сприяє довірі та співпраці; пасивно-позитивним, яке ґрунтується переважно на ділових взаєминах і вимогливості за недостатньої емоційної взаємодії; або негативним, що зумовлює недовіру, замкнутість і зниження активності учнів. У педагогічній науці

виокремлюють кілька стилів педагогічного спілкування – авторитарний, демократичний та ліберальний, – які визначають характер взаємодії вчителя з учнями.

У початковій школі стилі педагогічного спілкування мають особливе значення, адже вони безпосередньо впливають на психологічний клімат і взаємодію учителя з учнями. Авторитарний стиль забезпечує дисципліну, проте може пригнічувати ініціативність і здатність до співпраці молодших школярів. Демократичний стиль створює довірливе середовище, де враховується думка учнів, що сприяє розвитку їхньої автономії, соціальних навичок та навчальної мотивації. Ліберальний стиль передбачає невизначеність правил поведінки, що може призводити до неорганізованості діяльності, адже діти цього віку потребують чіткого педагогічного керівництва.

В умовах сучасної початкової школи демократичний стиль педагогічного спілкування забезпечує формування сприятливого освітнього середовища та модернізації навчального процесу, оскільки відповідає принципам правоорієнтованої педагогіки та Конвенції ООН про права дитини. Він розвиває культуру діалогу й партнерства, забезпечує перехід від авторитарної моделі до моделі співпраці, де дитина стає активним учасником освітньої взаємодії. Особливо в умовах війни та криз демократичний стиль допомагає розвитку саморегуляції, формує довіру до вчителя, створює емоційно стабільний простір і виступає ефективним засобом психологічної підтримки та збереження мотивації учнів.

Результати сучасних досліджень свідчать, що застосування вчителем демократичного стилю спілкування підвищує продуктивність і залученість учнів у навчальну діяльність та взаємодію з однолітками й учителем. Такий підхід забезпечує створення сприятливого освітнього середовища, де учні почувуються психологічно захищеними, можуть проявляти ініціативу, брати участь в обговореннях і прийнятті рішень, відчуваючи власну значущість у навчальному процесі. Досягнення таких результатів відбувається завдяки застосуванню конкретних методів педагогічної взаємодії, які формують демократичний стиль спілкування.

Використання методів партнерства, поваги до особистості та комунікативних технік активного слухання й емоційної підтримки формує демократичний стиль педагогічної взаємодії, який підвищує ефективність комунікації, стимулює відповідальність учасників і створює

сприятливе освітнє середовище. Педагогіка партнерства розглядається як система взаємовідносин між учителем, учнями та батьками, що ґрунтується на принципах рівності, добровільності та спільної відповідальності (Нова українська школа..., 2016). У демократичному стилі педагогічного спілкування основними методами є діалог, співробітництво та демократизація взаємодії, що реалізуються через прийоми «рівний-рівному», зворотний зв'язок, спільне планування, позитивне оцінювання та діяльну взаємодопомогу. Це проявляється у практиках: спільне обговорення й прийняття правил класу («кодекс поведінки») з відповідальністю учнів за його дотримання; колективне планування завдань із правом вибору; взаємне оцінювання, яке навчає конструктивно висловлювати й приймати відгуки; групові проекти, де кожен учасник виконує свою роль і розвиває навички співпраці.

Активне слухання – техніка педагогічного спілкування, спрямована на уважне сприймання висловлювань учнів і підтримку їхніх думок. Воно реалізується через повторення або перефразування слів учня, уточнювальні запитання, невербальні сигнали уваги та демонстрацію емпатії. Активне слухання сприяє розвитку довіри, комунікативних навичок і співпраці. У кризових умовах воно стає ключовим інструментом психологічної підтримки дітей, стабілізує емоції, відновлює відчуття контролю та довіру до дорослого, а також використовується у відновних практиках і партнерському вирішенні конфліктів.

Емоційна підтримка створює в учнів відчуття безпеки та прийняття через емпатію й безумовне визнання їхніх емоцій і думок, знижує рівень тривожності, підвищує мотивацію та стимулює їхню участь у навчальному процесі. Практично емоційна підтримка реалізується через активне слухання, «Я-повідомлення», емпатійне відтворення висловлювань учнів, колективне обговорення проблемних ситуацій, конструктивну похвалу, трансформацію критики в запитання та створення позитивного настрою на початку уроку.

До ключових прийомів і засобів демократичного стилю педагогічного спілкування належать усмішка, індивідуальний підхід, «Я-повідомлення», конструктивна похвала, профілактика конфліктів, валідація емоцій (усвідомлене визнання почуттів учня, наприклад: «Я розумію, чому ти засмучений») та фізична присутність або підтримуючий жест. Використання цих прийомів дозволяє

педагогу демонструвати емпатію, надавати емоційну підтримку та стимулювати співпрацю, формуючи доступне, психологічно безпечне та мотивуюче освітнє середовище, у якому учні вільно висловлюють думки, взаємодіють і розвивають комунікативні навички.

Сприятливе середовище створює умови, у яких учні можуть відверто ділитися міркуваннями, проявляти ініціативу та не боятися помилок, що стимулює їх участь у різних видах діяльності. Ю. Даниляк визначає сприятливе освітнє середовище як систему умов і взаємодій, що відіграє вирішальну роль у розвитку критичного мислення молодших школярів. Це складна система взаємопов'язаних компонентів, яка включає фізичне оточення, соціально-психологічні відносини, організаційні форми навчальної діяльності та змістове наповнення освітнього процесу. Соціально-психологічні відносини створюють умови для співпраці, взаємоповаги та активної участі учнів у навчанні (Даниляк, 2025).

Значимість педагогічного спілкування проявляється у практичній організації взаємодії в освітньому середовищі. Чітка й послідовна комунікація знижує тривожність, повага й емпатія зміцнює довіру, а прийняття помилок як природного етапу навчання стимулює пізнавальну активність учнів. Також позитивне спілкування й сприятливе освітнє середовище забезпечують умови для розвитку взаємопідтримки між учнями, зменшення конфліктів і налагодження доброзичливих взаємин у класному колективі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Педагогічне спілкування є ключовим чинником формування сприятливого освітнього середовища в початковій школі, яке поєднує психологічну, соціальну, пізнавальну, матеріально-організаційну та емоційно-мотиваційну складові. Саме через суб'єкт-суб'єктну взаємодію вчителя й учнів створюється атмосфера довіри, поваги та психологічної безпеки, стимулюється активність і самостійність дітей. Сприятливе освітнє середовище визначається не лише матеріальними умовами, а передусім психологічним кліматом, інклюзивністю, партнерськими стосунками та спрямованістю на розвиток життєвих компетентностей учнів. Використання в педагогічному спілкуванні демократичного стилю, методів партнерства, активного слухання, емоційної підтримки, практик конструктивного вирішення конфліктів формує практичний інструментарій педагога для створення психологічно безпечного

та мотивуючого середовища навіть у кризових умовах. Основним фактором, що забезпечує створення сприятливого освітнього середовища, є рівень сформованості комунікативної компетентності вчителя. Тому перспективи подальших досліджень полягають у розробці теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо системи підготовки майбутніх учителів до конструктивної взаємодії в освітньому середовищі початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боровець О. Освітнє середовище початкової школи: сучасні підходи та вимоги. *Інноватика у вихованні*. 2019. Вип. 9. С. 114–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2019_9_15
2. Варивода К. Психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх вчителів до створення психологічно безпечного освітнього середовища. *Молодий вчений*. 2017. 9.1, С. 17–20.
3. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
4. Даниляк Ю. І. Створення сприятливого освітнього середовища як педагогічна умова розвитку критичного мислення в молодших школярів. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2025. № 2 (6). С. 94–99.
5. Коновальчук І. Інноваційні технології в інклюзивному освітньому середовищі початкової школи. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Випуск 66. С. 288–292. http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/66/66_2023.pdf
6. Концепція Нової української школи. Міністерство освіти і науки України, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova%20ukrainska%20shkola-compressed.pdf>
7. Кудла М. В. Розвивальне освітнє середовище у початковій школі як фактор становлення успішної особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій школі*. 2020. № 70, Т. 2. С. 95–99. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_2/19.pdf.
8. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua>.
9. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос [та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і перероб., Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.
10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи : Наказ МОН України від 23.03.2018 № 283 База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/gov/0283729-18>
11. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. Київ: Грамота, 2012. 504 с.

REFERENCES

1. Borovets O. (2019). Osvitnie seredovyshe pochatkovoї shkoly: suchasni pidkhody ta vymohy [The educational environment of primary school: modern approaches and requirements]. *Innovatyka u vykhovanni*. Vyp. 9, 114–120. [in Ukrainian].
2. Varyvoda K. (2017). Psykholoho-pedahohichni aspekty pidhotovky maibutnikh vchyteliv do stvorennia psykholohichno bezpechnoho osvitnoho seredovysheha [Psychological and pedagogical aspects of training future teachers to create a psychologically safe educational environment]. *Molodyi vchenyi*. 9.1, 17–20. [in Ukrainian].
3. Volkova N. P. (2006). Profesiino-pedahohichna komunikatsiia : Navchalnyi posibnyk [Professional and pedagogical communication: study guide]. Kyiv, VTs "Akademiia". [in Ukrainian].
4. Danyliak Yu. I. (2025). Stvorennia spryiatlyvoho osvitnoho seredovysheha yak pedahohichna umova rozvytku krytychnoho myslennia v molodshykh shkoliariv [Creating a favorable educational environment as a pedagogical condition for the development of critical thinking in younger schoolchildren]. *Naukovi zapysky Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti. Pedahohika i psykholohiia*. № 2 (6), 94–99. [in Ukrainian].
5. Konovalchuk I. (2023). Innovatsiini tekhnolohii v inkluzyvnomu osvitnomu seredovyshehi pochatkovoї shkoly [Innovative technologies in an inclusive educational environment of primary school]. *Innovatsiina pedahohika*. Vypusk 66, 288–292. [in Ukrainian].
6. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Concept of the New Ukrainian School. Ministry of Education and Science of Ukraine] 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova%20ukrainska%20shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
7. Kudla, M. V. (2020). Rozvyvalne osvitnie seredovyshe u pochatkovii shkoli yak faktor stanovlennia uspishnoi osobystosti [Developmental educational environment in primary school as a factor in the formation of a successful personality]. *Pedagogy of creative personality formation in higher education*, 70 (2), 95–99. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_2/19.pdf [in Ukrainian].
8. Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly (2016). [New Ukrainian school: conceptual principles of secondary school reform]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennya Metodichnykh rekomendatsii shchodo orhanizatsii osvith'oho prostoru Novoi ukrains'koi shkoly [On approval of Methodological recommendations for the organization of the educational space of the New Ukrainian School]: Nakaz MON Ukrayiny vid 23.03.2018 № 283. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrayiny" / Verkhovna Rada Ukrayiny*. [in Ukrainian].
10. Ziaziun I. A. , Kramushchenko L. V., Kryvonos I. F. (2008). Pedahohichna maisternist : Pidruchnyk [Pedagogical skills : Textbook]. / I. A. Ziaziun, L. V. Kramushchenko, I. F. Kryvonos [ta in.] ; za red. I. A. Ziaziuna. 3-tie vyd., dopov. i pererob., Kyiv : SPD Bohdanova A. M. [in Ukrainian].
11. Savchenko O.Ia. (2012). Dydaktyka pochatkovoї osvity: pidruchnyk [Didactics of primary education: textbook]. Kyiv : Hramota. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 31.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026